



بررسی آداب و رسوم ازدواج زنان در سواحل ایرانی خلیج فارس (از دوران اسلام تا قاجاریه) فریده سواری^۱، دکتر بهادر قییم^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ گرایش مطالعات خلیج فارس دانشگاه شهید چمران اهواز

۲- عضو هیئت علمی دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه تاریخ دانشگاه شهید چمران اهواز

چکیده:

ازدواج در میان اقوام ساکن مناطق ساحل ایرانی خلیج فارس یکی از مقدس ترین سنت‌هایی می‌باشد که از دیرباز در آداب و رسوم این مردمان جایگاه ویژه‌ای داشته است و تابع سنت‌های قدیم بوده است. نحوه مشارکت در برگزاری مراسم ازدواج، جهیزیه، شام عروسی و برپایی جشن‌ها، براساس قومیت، فرهنگ، دین و مذهب، و حتی طبقه‌های گوناگون اجتماعی به اشکال مختلفی در این ناحیه برگزار می‌شد. آداب و رسوم ازدواج در بین این اقوام، انواع ازدواج را در میان مردمان این مرزوبوم به وجود آورده است. با وجود تنوع در آداب و رسوم ازدواج در بین اقوام مناطق ساحل ایرانی خلیج فارس تاکنون تحقیق جامعی در این باره صورت نگرفته است. بنابراین هدف از این تحقیق، بررسی آداب و رسوم ازدواج زنان در سواحل ایرانی خلیج فارس (دوران اسلام تا قاجاریه) با تکیه بر مسائلی همچون: خواستگاری، عقد و عروسی می‌باشد. این مقاله با روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و براساس منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده است. از این مطالعه به این نتیجه رسیدیم که ازدواج زنان در مناطق ساحل ایرانی خلیج فارس از دوره اسلام تا قاجاریه به روش سنتی بوده و تابع سنت‌های قدیم و درون گروهی می‌باشد. علاوه بر این، آداب و رسوم ازدواج در بین این اقوام به دلیل همجواری جغرافیایی و معاشرت اقوام با یکدیگر تا حدودی یکسان بوده است. **واژگان کلیدی:** آداب، رسوم، ازدواج، زنان، خلیج فارس



مقدمه:

ازدواج یک پیوند آیینی است که طی احکام یا رسومی خاص بین زن و مرد در مذاهب و کشورهای مختلف برقرار می شود تا به تشکیل خانواده منجر گردد و به عنوان یکی از مهم ترین مسائل مد نظر اسلام است. تمام مومنین باید حداقل یکبار در زندگیشان ازدواج کنند، اما اعمال این امر در مورد مردان و زنان یکسان نیست. آداب و رسوم ازدواج در هر کشوری و هر قومیتی با توجه به عرفها از دوران گذشته تا به امروز متفاوت بوده است، در مناطق جنوبی ایران یکی از رسومات ازدواج اینکه ازدواج دختران در سنین کم، گاهی قبل از دوازده سالگی نیز اتفاق می افتاد که این امر بیشتر به علت روابط نزدیک و تنگاتنگ خانوادها و وجود عرفهای عشایری بود. بر همین اساس این پژوهش بر مبنای سوال اصلی ذیل است که آداب و رسوم ازدواج زن در سواحل ایرانی خلیج فارس از دوران اسلام تا قاجاریه چگونه بوده است؟ بر این اساس فرضیه ما می تواند این باشد که آداب و رسوم ازدواج زنان در سواحل ایرانی خلیج فارس از دوران اسلام تا قاجاریه بصورت سنتی و تابع عرف جامعه هست. در واقع این پژوهش در پی بررسی آداب و رسوم ازدواج زن در سواحل ایرانی خلیج فارس (از دوران اسلام تا قاجاریه) می باشد، با محورهایی نظیر نوع مراسم ازدواج (خواستگاری، عقد، عروسی) در این دوران می باشد. تحقیق حاضر پژوهشی (توصیفی - تحلیلی) بوده و براساس روش کتابخانه ای جمع آوری شده است.

پیشینه تحقیق:

در حوزه ی بررسی آداب و رسوم ازدواج زن در سواحل ایرانی خلیج فارس از ورود اسلام تا پایان قاجاریه تحقیقات اندکی صورت گرفته است و بیشتر کارهای پژوهشی در این زمینه مربوط به اشاره کلی آداب و رسوم ازدواج زنان برخی از مناطق خلیج فارس در بعضی از دوره های تاریخ ایران بوده است. همانطور می توانیم به تاریخ جغرافیایی عرب از موسی سیادت که فقط در مورد ازدواج قومیت های مردم خوزستان گفته است، و همچنین کتاب نگاهی به بوشهر، که نویسنده آن ایرج افشار سیستانی فقط در مورد مراسم در بوشهر اشاراتی داشته است و در پایان نامه آداب و رسوم و سنن ایران عصر قاجار از دیدگاه سفرنامه ها و خاطرات اروپایی از زهرا طلایی حاتم که در مورد ازدواج بختیارها نوشته است.

ازدواج:

عام بودن ازدواج، ستون اصلی قوانین زناشویی در اسلام است. تمام مومنین باید حداقل یکبار در زندگیشان ازدواج کنند، اما اعمال این امر در مورد مردان و زنان یکسان نیست، (ماری لادیه، ۲۰۰۳). ازدواج و مسائل مربوط به آن یکی از جلوه های مهم



حیات اجتماعی هر دوره است و آداب و رسوم در مورد برگزاری خواستگاری و نامزدی بسیار شبیه امروز بوده است، در واقع؛ آداب و رسوم امروزی در این مورد برگرفته از همان سنت های موجود در گذشته است. در اینجا به ذکر آداب و رسوم ازدواج در دوره های از تاریخ پرداخته می شود:

ازدواج در میان مغولها از جایگاه ویژه ای برخوردار است، مغولان به علت زندگی کوچ نشینی و قبیله ای و خصوصاً ازدواج های قبیله ای اهمیت بسیاری می دادند. (صادقی، ۱۳۹۶) که با ازدواج های انجام شده، تولید نسلی صورت می گرفت که منجر به ازدیاد افراد قبایل می شد و برای موارد جنگ و شکار به نفع قبیله تمام می شد. آیین ازدواج مغول دارای ویژگیهای خاص خود بود، پس از اسلام آوردن ایلخانان دستخوش تغییراتی شد و رسوم مخالف موازین شرعی از بین رفت. با وجود آنکه از قبل سنت مهریه وجود داشت، اما با ورود اسلام مهریه رسمیت یافت و جشن عروسی به صورت مفصل برگزار می شد. (ملک زاده، ۱۳۸۷)

در واقع میتوانیم به تاثیر اسلام برافزایش ارزش و منزلت زن و همچنین ایجاد تعادل در نقش زنان و ازدواج پی ببریم. همچنین ازدواج در دوران صفویه با آداب و رسوم خاصی همراه بوده است «اطفال را از هشت، نه سالگی و گاهی زودتر نامزد می کردند، زن و شوهر قبل از ازدواج هرگز یکدیگر را نمی دیدند. (تارونیه، ۱۳۶۹) مراسم ازدواج در این دوران براساس سنتهای قبل انجام میگرفت، هر وقت جوانی قصد ازدواج با دختری دارد دو نفر از رفقای خود به عنوان خواستگاری نزد پدر دختر مورد نظر می فرستاد. در این دوران رسم بوده که پدر دختر با اولین بار خواستگاری رضایت نمی داد، این به معنایی عزیز بودن دخترشان بود، بعد از خواستگاری، مهریه را تعیین می کردند و بعد روز عروسی را براساس نحس یا سعد بودن مشخص می کردند. در روز عروسی، داماد و عروس اجازه نداشتند در این جشن ظاهر شوند. (اولئاریوس، ۱۳۶۳) و در آخرین بحث؛ در جامعه عهد قاجار فاصله چندانی بین کودکی و ازدواج دختران وجود نداشت، به دلیل شرایط آب و هوا و بلوغ زودرس، ملاک سن برای ازدواج دختران جنوبی ایران نه یا ده سالگی است. (پولاک، ۱۳۶۸) و اغلب بچه ها که در گهواره هستند برای هم نامزد می کنند و بیشتر این مطلب در مورد عموزاده ها صدق می کند، ازدواج افراد خانواده با یکدیگر خود رسم و قاعده شمرده می شود. در واقع ازدواج بین قوم و قبیله، خود قاعده و ملاک محسوب می شود. (همان ص ۱۴۲) در واقع نحوه برگزاری آداب و رسوم ازدواج (خواستگاری، عقد و عروسی) تابعی از دوره های قبل می باشد. از دیگر شیوه های ازدواج در این دوره ازدواج موقت یا صیغه کردن دختران و زنان براساس قرارداد و توافق بود. فقر مالی نیز سبب می شد تا خانواده ها به ازدواج موقت دختران خویش رضایت دهند. آداب و رسوم ازدواج در این دوران در واقع بین ثروتمندان و طبقات پایین جامعه متفاوت بود.

در ادامه بحث به طور جداگانه به ازدواج زنان در مناطق خلیج فارس پرداخته می شود. در گذشته، ازدواج دختران گاهی قبل از دوازده سالگی نیز اتفاق می افتاد که این امر بیشتر به علت روابط نزدیک و تنگاتنگ خانوادها و وجود عرفهای



عشایری بود. ازدواج از نظر عشایر خوزستان مزایای زیادی داشت و دارد از جمله این مزایا تداوم نسل، بهره اقتصادی، دورساختن جوانان از فساد اخلاقی، تقویت نیروی جنگ و دفاع از خانواده و طایفه، استحکام روابط دوستانه بین خانواده‌های همسران، ازدیاد ایمان زن و شوهر و احساس مسئولیت بوده است (پور کاظم، ۱۳۷۵). سپس به تفکیک آداب و رسوم ازدواج در میان قومیت‌ها خوزستان پرداخته می‌شود. ازدواج در بین عربهای خوزستان بیشتر از دورانهای اولیه نشأت گرفته و اکثر بصورت درون گروهی (همخونی) صورت می‌گیرد (سیادت، ۱۳۷۴). یعنی ازدواج پسر عمو با دختر عمو بوده است که این روش از زمانهای گذشته تا به امروز رایج است. که افراد قبیله یا طایفه برای حفظ اصالت خودشان معتقد به این ازدواج هستند، که در بسیاری از حالات این شیوه از ازدواج اجباری است. یعنی دختر نمی‌تواند با غیر از پسر عمو خود ازدواج کند این ممانعت و جلوگیری از ازدواج دختر در میان عربها با نام «نَهوه» شناخته می‌شود (سیادت، ۱۳۷۴) ازدواج‌های دیگری نیز در بین عربهای خوزستان و سایر مناطق عرب نشین خلیج فارس معمول بوده است از جمله :

الف) سنت ازدواج زنان در میان قومیت عرب :

ازدواج گاوبه گاو (صدق) : این نوع ازدواج ریشه آن به قبل از اسلام باز می‌گردد (عصر جاهلیت) که بدون نظر خواهی و رضایت دختران دو خانواده انجام می‌گرفت. اغلب این نوع ازدواج‌ها با عدم سازش زوجین روبرو شده و به جدایی آنها از همدیگر منجر می‌شد (منشداوی، ۱۳۷۹) اسلام این نوع از ازدواج را لغو کرده است و در حدیث (لا شغار فی الاسلام) (الخوئی، ۱۳۶۸) اشاره‌ای به آن شده است. اما متأسفانه، هنوز هم بعضی اوقات در برخی مناطق محبوب و قبیله ای در استان خوزستان انجام می‌شود.

ازدواج هدیه یا ازیان (اصلاح مو اضافی صورت) : این ازدواج پس از مرگ بزرگ خانواده در روز سوم مجلس ختم پس از پایان مراسم عزاداری توسط شیخ قبیله جهت ایجاد پیوند محکم با فرزندان متوفی، یکی از افراد بزرگ خانواده نسبی متوفی، دختر خود را جهت تحکیم پیوند نسبی بعنوان هدیه یا ازیان به یکی از فرزندان مکلف و مجرد متوفی می‌دهد که در اینگونه موارد حق دختران از جهت شرعی و قانونی نادیده گرفته می‌شود و در واقع آنها در یک عمل انجام شده و غیر مترقبه قرار می‌گیرند. (سیادت، ۱۳۷۴)

ازدواج فُصلیَّة : فُصلیَّة زنی بوده که طایفه در صورت ارتکاب قتل، آن را به عنوان دیه مقتول به طایفه دیگر می‌دهند و برای حل نزاع و درگیری انجام می‌گرفت. زن فصلیه بدون صداق و مهریه به خانه مرد می‌رفت. هدف از این ازدواج ایجاد مقاربت و از بین بردن کدورت و دشمنی بین دو طایفه است. این نوع ازدواج بیش از حد ظالمانه و مکروه است و شرعاً حرام است. (سیادت، ۱۳۷۴). «ازدواج نهوه» و یابه نوعی «ازدواج فصلیه» هم اکنون در بین مردم عرب خوزستان کمرنگ شده و یا در حال اضمحلال است اما اثر منفی خود را گاه و بی‌گاه در جامعه عرب خوزستان می‌گذارد.



COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia




ازدواج دختر نذر شده (مَنذُورَة) تبرک: ازدواج دختری که پدر یا مادر او آن را به یکی از سادات از نسل پیامبر (ص) نذر می کردند این نوع از ازدواج نشانگر تعدی به جایگاه و منزلت زن بلاخص آزادی آن بوده است که از اساس باطل است، زیرا بدون اختیار و رغبت است. ازدواج تبرک در میان اهالی دشت آزادگان در بعضی از خانواده های سادات مثل مرحوم سید عرب سید جابر از مشاهیر سادات و مهمان نوازان معروف خوزستان که مردم، دختران خود را نذر او می کردند. (انواری، ۱۳۸۸)

ازدواج بیوه (عزبا) : دیولافوا راجع به رسم ازدواج زنان بیوه در قبیله بنی لام مینویسد: اگر شوهران آن ها در جنگ کشته شوند مباحات میکنند، در صورتی که مرد دیگری طالبشان باشد بالفاصله و بدون اکراه به عقد او در می آیند. حتی اگر این ازدواج در فاصله یک یا دو روز پس از کشته شدن شوهر اول صورت گیرد. (خروج، ۱۳۹۱)

بطور کلی ازدواجهای معمول و متداول در بین عربها مناطق ساحلی خلیج فارس چه بصورت درون گروهی و چه برون گروهی باستانی ازدواجهای سنتی که از دورانهای اولیه پیش از اسلام « شبه جزیره العرب » نشأت گرفته، خوشبختانه در حال اضمحلال و نابودی اند. سایر ازدواج ها متأثر از تعالیم دین مبین اسلام است. (عزیزی بنی طرف، ۱۳۷۲) در ازدواج های معمول طبق سنت پیامبر (ص) و کتاب الهی خانواده پسر برای خواستگاری دختر می روند، که در میان عربها ایرانی به اصطلاح این مرحله را المشیة یا "المشایة" (خواستگاری) دو سه روز قبل از خطوبه، گویند. خطبه دارای آداب و رسوم خاص خود است. پدر دختر بعد از مشورت با برادران و فامیل های خود و دادن جواب مثبت به خانواده ی پسر، آماده ی برگزاری مراسم بعدی که یکی از مهمترین مراسم خواستگاری در بین عرب ها است می شود. در این مراسم مهریه که معادل آن در عربی صدق ترجمه شده و خرید وسایل زندگی زوجین نیز تعیین می شود. (قیم، ۱۳۸۵) و سپس بعد از آن عروسی را در یک شب معین که معمولاً شب جمع است ترتیب می دهند. در آن شب صیغه عقد جاری می شود و سپس طبق آداب و رسوم عمل می شود. روز عروسی را عرب ها "عُرس" (قیم، ۱۳۸۵) می گویند؛ مهمترین ویژگی این مراسم زیبا در گذشته شرکت و مشارکت در برگزاری مراسم عروسی بود، (انواری، ۱۳۸۸) در شب اول عروسی به هنگام ورود عروس و داماد در منزل نیز گوسفندی یا مرغ قربانی می شود که عرب ها به آن "فدیه" می گویند (همان) و به این علت انجام می شود که عروس و داماد را از گزند و آسیب مصون دارد، همچنین به منظور دفع چشم زخم نیز می باشد، از دیگر عادات این مردم تیراندازی به هنگام زفه است که در بدو ورود عروس و داماد به منزل دیده می شود که این رسم بیشتر در روستاها اجرا می شود. مرسوم است که در هنگام زفه عروس با پدر و برادرهای خود خداحافظی می کند. پس از انجام مراسم جشن، عروس را به خانه ی داماد می برند؛ شب ازدواج را شب زفاف نیز می گویند، عربی آن را "ليلة الزفاف" (لغت نامه دهخدا) می خوانند. و روز بعد وابستگان و خویشاوندان عروس و داماد برای تبریک و تهنیت هدایایی برای زوجین می آورند. (سیادت، ۱۳۷۴)



هر چند انواع ازدواج ها همانند فصلیه ، ازیان و ... در میان قوم عرب و در طول این دوران دارای جنبه های منفی مشترک است ولی دارای جنبه های مشترک مثبت قابل ذکری نیز هست همانند عدم ازدواج در سنین بالا ، دور ساختن جوانان از فساد اخلاقی، مهریه کم ، ایجاد ارتباط و رابطه بهتر بین طوایف مختلف عرب، حل منازعات بین طوایف و ... که مطمئنا تاثیر دین مبین اسلام در بهبود و افزایش این جنبه های مثبت در طول این دوران مشهود است.

ب) سنت ازدواج زنان در میان بختیارها:

اما از سوی دیگر، در میان بختیارها سن ازدواج پایین بود، (لایارد، ۱۳۶۷) مراسم نامزدی پسر و دختر ممکن است قبل از سن بلوغ انجام یابد و همینکه دختر به سن ۱۲ و پسر به سن ۱۵ سالگی رسید عمل ازدواج صورت میگیرد. (دالمانی، ۱۳۳۵) تعدد زوجات میان آنها معمول بود. اما گاه بیش از چهار زن که پیامبر (ص) مجاز دانسته اختیاری می کند، چند همسری در بین ایلات ، بیش از دیگر اقوام ایرانی رواج دارد. در ایل بختیاری ، چند همسری آن قدر معمول بود که خود زن برای مردش همسری انتخاب می کرد « بزرگترین ابراز محبت یک بی بی به خانمی آن است که وی را برای شوهرش خواستگاری کند» (کجباف و همکاران ، ۱۳۹۲)

ازدواج ناف بری: در گذشته تاریخی این مرز و بوم به علت نفوذ شبکه خویشاوندی و برای تحکیم همبستگی ها و تبعیت از ازدواج درون گروهی با اعمال رسومی مانند ناف بری (تیموری منفرد، ۱۳۹۴) رسمی بود در جریان همسر گزینی، میان قوم لر و بختیاری متداول بوده است. بدین صورت که با به دنیا آمدن نوزاد دختر، ناف او را به نام پسر مورد نظر می بریدند و در عرف محلی می گفتند: « این دختر ناف بر فلانست»

ازدواج گا به گا: این ازدواج در میان ایل بختیاری و در میان خانواده دختر و پسر مجرد و جوان وجود داشت، بنا به تمایل طرفین، داماد خواهر خود را به عقد برادر همسر می دهد.

ازدواج فامیلی: یکی از معمول ترین ازدواجها، ازدواج فامیلی یکی از ریشه دارترین و بیشترین نوع ازدواجها در ایل بختیاری بشمار می رود. و بیشتر درون گروهی است، زنی که به غیر بختیارها ازدواج کند کودک یا فرزند آن بختیاری محسوب نمی شود. (جمشیدوند، ۱۳۹۱)

ازدواج همبری : در ازدواج همبری اگر شخص مورد نظر از دوران کودکی و یا نوجوانی نزد خانواده ای مشغول کار می شد، شخص صاحبخانه این فرد مورد نظر را به عنوان شریک یا هم بر قبول می کرد به گونه ای که او را در تمام اموال خود همانند فرزندانش شریک بداند و چنانچه شخص مورد نظر از دختر صاحبخانه خواستگاری کند، صاحبخانه دختر خود را بدون



اینکه از فرد موردنظر (داماد) شیربها و یا مهریه بگیرد به عقد او درمی آورد بدون گرفتن هیچ وجه مادی، و علتش این است که دو نفر یکدیگر را قبول دارند و به عنوان رفیق و شریک یکدیگرند.

ازدواج خون بس خین برون : بختیاری‌ها با تکیه بر باور و خلق و خوی خویش کمتر ظلم و فشار را تحمل می‌کنند. با بروز هرگونه تنش می‌تواند نزعی ممکن بود نزاعی میان دو طایفه یا دو خانواده به وجود آید و کسی کشته شود برای اینکه بتواند ضمن پیشگیری از هرگونه اقدام انتقام‌جویانه زمینه تفاهم نسبی را نیز فراهم آورند، نخست با بزرگان دو طایفه وارد مذاکره شده و پس از پذیرش خون بس از جانب طرفین، نامه‌ای هم نوشته می‌شد که دو طرف آن را تأیید می‌کردند (خسروی، ۱۳۷۲) پیوندی خونی بین آنان برقرار می‌شد.

آداب و رسوم ازدواج دختران بختیاری به این صورت انجام می‌شد، اینکه ازدواج در بین عشایر بختیاری بر پایه سنت‌های کهن، تحکیم روابط خویشاوندی، ایجاد همبستگی و گسترش تیره و طایفه است. در گذشته پدر تصمیم گیرنده بود و با توجه به ارتباطهای فامیلی و شناخت اهالی، دختری را برای پسرش انتخاب می‌کرد. به علت مزایای ازدواج فامیلی، تمایل کمی برای وصلت با غریبه وجود داشت و کمتر پدری حاضر بود دخترش را به فردی از طایفه دیگر شوهر دهد. در روستاها و عشایر به سبب همکاری و همیاری اهالی در انجام کارها، پسرها و دخترها به خوبی همدیگر را می‌شناختند. در ابتدا باید به خانواده دختر اطلاع داده می‌شد که دخترشان خواستگار دارد. به این کار گوش ورداری می‌گفتند، بعد از موافقت پدر دختر، عده ای از خانواده ی پسر پس از یک هفته، برای دختر هدایایی از قبیل پیراهن، شلوار، کفش و حنا می‌برند که به آن «دستگیران» می‌گویند و بعد در جلسه ی شیربها را تعیین می‌کنند از مقدمات عروسی پرداخت شیربها است که داماد مبلغی وجه نقد به اضافه ی تعدادی چهارپا از قبیل مادیان و گوسفند با توجه به توانایی مالی پدرش به خانواده عروس به عنوان شیربها می‌پردازد (طایبی حاتم، ۱۳۹۱) در همین جلسه مهریه هم تعیین می‌شود که به آن پایشکنان می‌گویند، یعنی پدر دختر حق شوهر دادن وی را به دیگری ندارد. بهر حال وقتی که موقع عروسی رسید جشنهای مفصلی میگیرند و وسایل سور و سرور فوق‌العاده‌ای فراهم می‌نمایند و چه بسا جشن عروسی چندین روز با مطربان و رقاصان در یکی از دهکده‌های کردنشین، که حداقل آن ۱۰ و حداکثر ۴۰ روز است دوام پیدا میکند. این جشنها باید با ساز و آواز و رقص‌های دسته‌جمعی که همه افراد قبیله در آن شرکت میکنند برگزار شود. رقص‌های دسته‌جمعی توسط مردان و زنان که دایره‌وار دست به هم داده‌اند صورت میگیرد، گاهی مردان و زنان جداگانه حلقه‌های رقص را تشکیل میدهند و گاهی هم مردان و زنان دست یکدیگر را گرفته و با آهنگ ساز پای کوبی و دست افشانی (دستمال بازی) (میرنیا، ۱۳۶۹) می‌نمایند. تمام مدعوین ناهار و شام را برحسب فصل در زیر چادر و یا در هوای آزاد صرف میکنند. جوانان بر روی اسبان در حین تاخت و تاز بازیهای حیرت‌آوری کرده و هنرمندی‌های خود را



4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Avicenna International Community College LLC CINU

Holding time: September 15, 2020

Tbilisi - Georgia

در حال جنگ و گریز نمایش میدهند و مدتی قبل از عروسی به تمرین اسب سواری می پردازند تا بتوانند در موقع عروسی عروس را با شکوه و جلال بخانه داماد ببرند. (دالمانی، ۱۳۳۵)



ج) سنت ازدواج زنان بوشهری:

در ادامه بحث به مراسم ازدواج در سایر مناطق ساحلی خلیج فارس پرداخته می شود. از جمله؛ بوشهر همانند سایر مناطق، ازدواج دختران آن در سنین کم اتفاق می افتاد، بنا به گفته سفرنامه نویسنده کازاما: «در ناحیه بوشهر پسر که چهارده سالش شد، دیگر وقت زن گرفتنش است. چون اینجا ناحیه جنوبی است، گرمسیر است و پسر زود رسیده و بالغ می شود» (کازاما ۱۳۸۰) در این منطقه شیوه ازدواج همانند سایر مناطق خلیج فارس بوده است. در آغاز مادر پسر، عروس آینده اش را نشان می گیرد. و پس از انتخاب دختر، پدر داماد را آگاه می کند، سپس جلسه ای بین خانواده تشکیل و موضوع را مطرح می کنند. پس از سبک سنگین کردن موضوع گزینه مورد نظر را انتخاب می کنند، سپس با جمعی از ریش سفیدان محله که مورد احترام مردم باشد و دارای نفوذ اجتماعی و تقوی باشد به خانه پدر دختر اعزام می شوند. پس از دیدار و اجتماع در خانه عروس، بله یا پذیرش را گرفته به خانه داماد باز میگردند، بعد از پذیرش خانواده عروس، رفت و آمد زنان خواستگاری ابتدا به صورت معارفه و آغاز کردن مقدمه پیوند زناشویی پسر و دختر شروع می شود. این رفت آمدها برای آشنایی بیشتر دو خانواده انجام میشود. پس از آوردن اطمینان لازم، خانواده داماد بار دیگر برای آگاهی از شرایط خواسته ها خانواده عروس، به دیدار پدر و مادر دختر رفته و درباره شرایط عقد و ازدواج، مقدار مهریه و شیر بها و زمان برگزاری مراسم تماشا (مراسم عروسی) گفتگو می کنند. بعد از توافق دو خانواده، خانواده پسر با ارسال انگشتر، شش عدد النگو و یک عدد گوشواره برای عروس اولین مرحله پیوند را انجام می دهند. اگر مراسم عقد و عروسی در یک زمان برگزار شود، این مراسم را روی لحاف می گویند (افشار، ۱۳۷۶) در این مراسم سه روز در خانه عروس بزن و بکوب و شادی می باشد. اجرای مراسم زفاف بستگی به توافق قبلی خانواده عروس و داماد که آیا عروس را به خانه داماد برند یا داماد را به خانه عروس. اگر بنا باشد که عروس از فردا در خانه داماد زندگی مشترک زناشویی خود را آغاز کند، ابتدا داماد را به خانه عروس می برند تا عروس را ببیند. سپس او را به خانه خودش باز می گردانند تا در آن جا منتظر آمدن عروس به خانه خود باشد (افشار، ۱۳۷۶) بعد از اتمام مراسم عروسی مادر عروس تا سه روز باید برای دختر و داماد خود غذا می فرستاد که به آن «آش پس پرده» می گفتند. (فخرایی، ۱۳۸۳) اما جشن و سرور چند روز ادامه پیدا می کند. همه دوستان و بستگان را دعوت می کنند، و با اجرای موسیقی و برپاداشتن نمایش، می کوشند تا جشن آغاز زندگی نوعروس و تازه داماد هرچه باشکوه تر و مطلوب تر برگزار شود.

د) سنت ازدواج زنان هرمزگانی:

همانطور می توان به مراسم ازدواج در میان بندر عباس (هرمزگان) اشاره کرد: ازدواج در هرمزگان بسیار ساده و کم خرج انجام می گیرد، و در عین حال فوق العاده با صمیمیت برگزار می شود. هیچ کدام از زوجین از یکدیگر توقع مالی زیادی



ندارند، مراد تنها و تنها همان پیوند زناشویی و تعالی می باشد. پس از آنکه خواستگاری انجام شد و میان دو طرف توافق حاصل شد، مراسم عقد به همان ترتیبی که در سایر نقاط ایران معمول می باشد، در حضور شهود و نزدیکان عروس و داماد برگزار می شود. هنگامی که عاقد می خواهد، خواندن خطبه را شروع کند، طبق عقاید مردم این استان، همه دکمه های لباس عروس و داماد را باز می کنند و تا پایان قرائت خطبه باز می گذارند. فلسفه این عمل آن است که کار و بخت آن دو در جریان زندگی گشوده بماند و هرگز گری در کار ایشان حاصل نیاید. (پیام، ۱۳۷۹) معمولاً میان عقد و عروسی یک شب فاصله می اندازند؛ در همان شب عروسی دست و پای عروس را حنا می بندند. پس از خاتمه مراسم، عروس را با تشریفات خاصی به حمام می برند و پس از آن، در اتاقی که در خانه پدرش آماده کرده با پرده ها و پارچه های رنگارنگ زینت داده اند و آن را تخت (به معنای حجله) می نامند، وارد می کنند. و سپس این شعر را میخوانند:

به ناز نازانش برن چو ماه تابانش برن به حجله بندان خوش آیت (خودش می رود)

همان روز داماد را نیز بر اسب یا شتری سوار می کنند و به حمام می برند و لباس نو می پوشانند و پارچه سبز نازکی بر سرش می اندازند و پسرچه کوچکی را در جلو او می نشانند تا خدا به او پسری عنایت بفرماید (پیام زن، ۱۳۷۹) اجرای این مراسم مقارن وقتی است که عروس را به تخت نشانیده اند و داماد را به خانه عروس برده و در کنار او به تخت می نشانند و پس از دست به دست دادن آنها زنها به شادی می پردازند و به خانه های خود می روند. عروس و داماد سه روز در حجله می مانند و بعد از آن، به دیدار پدر و مادر خود می روند که در اصطلاح محلی، آن را به «سر آخونی رفتن» می گویند و به این ترتیب دختر و پسر زندگی زناشویی خود را آغاز می کنند (پیام زن، ۱۳۷۹)

ه) سنت ازدواج زنان جزیره قشم:

مراسم ازدواج جزیره قشم به عنوان یک منطقه ای از خلیج فارس به این صورت انجام می گیرد: یکی از مهمترین مسائل عروسی در قشم خواستگاری است، مراسم ازدواج در قشم همانند دیگر مناطق جنوبی ایران است، در ابتدا خانواده داماد دختری را برای پرسشان در نظر می گیرند و بعد مادر یا خواهر داماد به همراه یک یا دو زن از نزدیکان داماد که حتماً متاهل باشد به خانه پدر دختر می روند و خواستگاری می کنند. بعد از توافق و رضایت این دو خانواده، مراسم عروسی انجام می گیرند. بعد چند روز مادر پسر، چند نفر از بستگان و اطرافیان خود را دعوت می کند و به اتفاق آنها یک گردنبد و یک حلقه انگشتری و مبلغی وجه نقد و مقداری شیرینی به عنوان دست قولی بر میدارند و به خانه ی دختر می روند، هدیه ها را به عروس می دهد. (زنده دل، ۱۳۷۷) همه مراسم در آن شب برگزار می شود. پدر عروس اگر وضع مالی خوبی داشته باشد از پول خودش یا از مهریه ای که دریافت کرده است، برای چند نفر از بستگان و اطرافیان که از ابتدا تا انتهای مراسم عروسی، کمک و همکاری کرده اند خلعتی میخرد (زنده دل، ۱۳۷۷) مهریه دختر زیبا با زشت فرق دارد، مهریه در روستا های جزیره



بیشتر از شهر است و گاهی میزان آن تا ۲ یا ۳ برابر با هم فرق دارد، مهریه دختر یک خانواده ثروتمند که مقداری هم طلا هم از قبیل النگو، انگشتری، گوشواره، گردنبند و غیره همراه خود به خانه داماد میبرد، بیشتر از یک مهریه یک دختر فقیر است.

(زنده دل، ۱۳۷۷) بعد از آن مراسم حنا بندان انجام می گیرد که این مجلس در خانه دختر انجام میگیرد و مجلس زنان هست در گذشته رسم بود که داماد قبل از رفتن به حجله چند گوسفند قربانی می کرد و گوشت آنان را بین همسایگان و آشنایان تقسیم می کرد، دریافت کنندگان گوشت نیز متقابلاً مقداری وجه یا لوازم خانه به داماد هدیه می دادند، این رسم در سالهای اخیر منسوخ شده است ولی حجله رفتن داماد به مدت یک هفته، مانند برگزاری هفت شبانه روز جشن در روستاها، همچنان پا برجاست (زنده دل، ۱۳۶۹) وقتی که پسری از خانواده زن می گرفت و از خانه پدری به خانه پدر همسر می رفت، با خانواده زنش در همان خانه و در اتاقی که پدر همسرش برای آنها ساخته بود، زندگی می کردند. زمانی که دختر دیگری از این خانواده شوهر می کرد، داماد پیشین اتاق را به تازه عروس و داماد می داد و با همسرش به خانه ای که برای خود ساخته بودند، می رفتند. (بلوکباشی، ۱۳۸۰)

(و) سنت ازدواج زنان جزیره خارگ:

در آخر به آداب و رسوم ازدواج در خارگ پرداخته می شود. ازدواج در جزیره خارگ همانند دیگر مناطق جنوبی کشور بیشتر به صورت فامیلی بوده و ازدواج پسر عمو از دختر عمو رایج بوده است که از کودکی تعیین و به خواست پدر و مادر صورت می گیرد. خارگیها دختر را به آرایشگر و سیاه پوستان نمی دهند. با سنی ها نیز بر خلاف گذشته پیوند نمی بندند. در جزیره خارگ مهریه دختر بستگی به زیبایی و یا زشتی آن دختر دارد. مبلغ را که اول در میان جمع ریش سفیدان گفته میشود، نیز به نسبت قیافه دختر تغییر می کند مقدار شیربها هر قدر باشد نیمی از آن به خانواده عروس داده می شود و نیمی دیگر در قباله (به عنوان مهریه) ذکر می شود، هنگام عقد حتماً ۲۱ مثقال طلا و حلقه باید به عروس داده شود و این جزء یکی از رسوم ازدواج خارگیها است. (بیگی و همکاران ۱۳۴۶) ازدواج اهل تسنن با اهل تشیع در جزیره دیده شده است ولی ازدواج میان سیاهان زنگی و سفید پوستان مقررات خاصی دارد. ازدواج مرد سفید پوست با زن زنگی مشاهده شده اما هرگز به مردان زنگی، زن سفید پوست نداده اند. البته این نوع ازدواج در میان خوزستانی ها خلاف عقایدشان بوده است و از مرد زنگی به عنوان برده یاد می شد، در مراسم خواستگاری و عقد و ازدواج ریش سفیدان قوم وظیفه مهمی داشتند. در عروسی ها قبل از آنکه داماد را به حجله ببرند دوستانش او را به زیر درخت لیل در شمال جزیره می بردند و شستشو می دادند و سرش را می تراشیدند. این درخت لیل بزرگ که میان سه درخت لیل دیگر قرار داشت، لیل لنگک خوانده می شود. از شستشو و



تراشیدن سر داماد را روی دست گرفته و به خانه عروس میبردند داماد سه روز در خانه عروس زندگی می کند و پس از آن دست زنش را گرفته به خانه پدر خویش می برد و روز هفتم عروسی به زیارت میرمحمد می رود. (حدادی، ۱۳۹۲)

در پایان بحث می توان گفت، درنواحی شمالی خلیج فارس معمولاً آداب و رسوم ازدواج تا حدودی به هم شبیه هستند، که دال بر نزدیکی این مناطق و آمیختگی مردمان آن باهم بوده است. همانطور مراسم عروسی در بعضی از این مناطق به صورت دو شبانه روز پیاپی برگزار میشود، که شب اول مراسم حنابندان را برگزار می کردند و تا صبح به رقص و پایکوبی و شادی گروهی می پرداختند. نیانبان و تنبک که به وسیله نوازندگان آن نواخته می شد و ریتم شادی به موسیقی مراسم میداد در واقع جزو ملزومات مراسم عروسی بود. (احمدی ریشه‌ری، ۱۳۸۲)

نتیجه گیری :

پس از بررسی آداب و رسوم ازدواج زنان در سواحل ایرانی خلیج فارس (از دوران اسلام تا قاجاریه) و ضمن استناد به کتب معتبر تاریخی و سفرنامه‌ها خارجی و عربی، که نسبت به پژوهش‌های صورت گرفته قبلی سعی شده است با جزئیات کامل و پوشش تمام اقوام ساحلی خلیج فارس صورت گیرد، به این نتیجه رسیدیم که ازدواج زنان در مناطق خلیج فارس از دوره اسلام تا قاجاریه به روش سنتی بوده و تابع سنت‌های قدیم و درون گروهی است. در واقع آداب و رسوم ازدواج در مناطق ساحل ایرانی خلیج فارس به عنوان میراثی که فرزندان از اجداد خود به ارث برده اند از آن یاد می‌شود و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. تغییر در آداب و رسوم ازدواج در این مناطق از دوران اسلام تا پایان قاجاریه تقریباً بسیار کم بوده که از جمله آن می‌توان به افزایش سن ازدواج دختران با گذشت زمان در این مناطق اشاره کرد.

با وجود جنبه‌های منفی موجود در انواع ازدواج‌ها می‌توان در مقابل به جنبه‌های مثبتی که درون همه انواع به صورت مشترک وجود داشته اشاره کرد از جمله: سادگی در برگزاری این ازدواج‌ها، صداق کم، همکاری و همیاری بین عروس و خانواده شوهر، بهبود ارتباط بین خانواده‌های دو طرف و عدم ازدواج در سنین بالا را می‌توان نام برد

با توجه به اینکه اسلام دین حاکم در طول این دوران در جامعه ایرانی بوده و دیدگاه اسلام در مورد انواع ازدواج دیدگاه متعادلی است و براساس آیات قران و سنت پیامبر (ص) به موارد کثیری در مورد نحوه ازدواج اشاره شده است، شاهد تاثیر این دین مبین بر متعادل شدن سنت‌های ازدواج در طول این دوران بوده ایم. بعنوان مثال ازدواج شغاز (صدق) در روایات نفی گردیده است.

در پایان بحث این را باید اضافه کرد که در مجموع، سنت‌های رایج ازدواج زنان درنواحی شمالی خلیج فارس تا حدودی شبیه به هم بوده و حاکی از نزدیکی این مناطق و آمیختگی مردمان آن باهم می‌باشد. فرضیه‌های مطرح شده در مورد آداب و رسوم ازدواج زن در سواحل ایرانی خلیج فارس از دوران اسلام تا قاجاریه این نتایج را بدست آورده است و پیشنهاد می‌گردد



4th International Conference on Language, Literature History and Civilization

COMSTECH Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Avicenna International Community College LLC CINUU

Holding time: September 15, 2020

Tbilisi - Georgia

در پژوهش های دیگر ضمن شرح مفصل آیات و روایات مربوط به ازدواج در قرآن و دین مبین اسلام، مطابقت سنت های ازدواج در طول این دوران را با این احکام بررسی کرد.





 Avicenna International Community College LLC CINU

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

منابع و ماخذ:

قرآن کریم

- احمدی ریشه‌ری، عبدالحسین، ۱۳۸۲، سنگستان، جلد ۱-۲، شیراز، نوید
- بلوکباشی، علی، ۱۳۸۰، جزیره قشم صدف ناشکافته خلیج فارس، چاپ سوم، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی زمستان
- خسروی، عبدالعلی، ۱۳۷۲، تاریخ فرهنگ بختیاری اصفهان، ج ۲، نشر حجت
- الخوئی، ابوالقاسم، ۱۳۶۸، منهاج الصالحین، چاپ دوم، قم، مدینه العلم
- دیولافوا، مادام ژان، ایرج فره وشی، ۱۳۸۶، سفرنامه خاطرات کاوشهای باستان‌شناسی شوش ۱۸۸۴-۱۸۸۶، چاپ چهارم، تهران
- زنده دل، «حسن»، ۱۳۷۷، استان هرمزگان (مجموعه کتاب‌های رهنمای جامع ایرانگردی)، تهران
- سیادت، موسی، ۱۳۷۴، «تاریخ جغرافیایی عرب»، چاپ اول، سهند
- سیستانی، ایرج افشار، ۱۳۷۶، دریای پارس شامل: اوضاع جغرافیایی، تاریخی، پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی، تهران
- سیستانی، ایرج افشار، ۱۳۶۹، «نگاهی به بوشهر»، ج ۲، چاپ اول، تهران، انتشارات آموزشی نسل دانش
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۴۱، لغت نامه دهخدا، موسسه لغت نامه دهخدا
- فخرایی، محمد جواد، ۱۳۸۳، دشتستان در گذر تاریخ، شیراز، انتشارات نوید
- قیم، عبدالنبی، ۱۳۸۵، فرهنگ معاصر میانه، تهران، فرهنگ معاصر
- کازاما، ۱۳۸۰، سفرنامه و خاطرات آکی نوکازاما، ج اول، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی
- کاظم، پور کاظم، ۱۳۷۵، جغرافیای تاریخی خوزستان، سرزمین خوز
- لایارد، هنری استون، ۱۳۶۷، سفرنامه لایارد (نبرد محمد تقی خان بختیاری با حکومت قاجار)، ترجمه مه‌راب امیری، چاپ اول، تهران، آنزان
- ماری، لادیه، ۱۳۸۲، جمعیت و سیاست در ایران از سلطنت مشروطه تا جمهوری اسلامی، ویراستار منوچهر فرومند، تقی تام، موسسه ملی مطالعات جمعیت‌شناسی فرانسه
- منشداوی، عبدالامیر، ۱۳۷۹، قتل ناموسی، چاپ اول، تهران، آفرینه
- میرنیا، سید علی، ۱۳۶۹، فرهنگ مردم، چاپ اول، نشر پارسا، تهران
- نور بخش، حسین، ۱۳۶۹، جزیره قشم و خلیج فارس، امیر کبیر، تهران
- هانری رنه، دالمانی، ۱۳۳۵، سفرنامه از خراسان تا بختیاری، ترجمه علی محمد فره وشی، چاپ اول، تهران، امیر کبیر

4th International Conference on Language, Literature, History and Civilization

COMSTech Inter-Islamic Network on Virtual Universities
Avicenna International Community College LLC

Holding time: September 15, 2020
Tbilisi - Georgia

الثاریوس، آدم، ۱۳۶۳، سفرنامه بخش ایران، ترجمه احمد بهپور، تهران، سازمان انتشاراتی فرهنگی ابتکار احمد بیگی، اصغر، امیری، ناهید، ۱۳۴۶، خارگ و لاوان، گروه تحقیقات اجتماعی اقتصادی، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی

انواری، زهرا، آداب و رسوم ازدواج در قوام ترکمن و عرب خوزستان، فصلنامه فرهنگ مردم ایران، شماره ۱۶، ۱۳۸۸، تیموری منفرد، سارا، «مطالعه تطبیقی الگوهای ازدواج در بین اقوام لر، فارس و عرب شهر اهواز»، دانشکده علوم اجتماعی، یزد، ۱۳۹۴

حدادی، فریبا، بررسی مقایسه ای وضعیت فعلی اجتماعی فرهنگی خارک با گذشته آن با در یتیم خلیج فارس اثر جلال ، دانشگاه آزاد، دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی ، واحد تهران، ۱۳۹۲

جعفری گیلانی، احمد، سید ضیاء مرتضوی، مراسم عروسی در بندرعباس (زن و خانواده، فرهنگ و آداب محل)، مجله پیام زن، قم، شماره ۹۹، ۱۳۷۹

خورج، مرضیه، اوضاع اجتماعی و فرهنگی ایالت و عشایر ایران در سفرنامه های خارجیان دوره قاجار، ۱۳۹۱

طایی حاتم، زهرا، آداب ، رسوم و سنن ایران عصر قاجار از دیدگاه سفرنامه ها و خاطرات اروپاییان ، دانشگاه تربیت معلم ، تهران، ۱۳۹۱

الهیاری، فریدون، کجاف، علی اکبر، بختیاری، سمیه، «نقش و جایگاه زن در ایل بختیاری در دوره قاجار از دیدگاه سیاحان اروپایی»، سال چهل ونهم، سال پنجم شماره چهارم پیاپی ۲۰، زمستان ۱۳۹۲



A study of marriage customs of women in the Iranian coasts of the Persian Gulf (from the Islamic period to the Qajar period)

:Abstract

Marriage among the tribes living in the Persian Gulf region is one of the most sacred traditions that has long had a special place in the customs of these people and has been subject to ancient traditions. How to participate in weddings, dowries, wedding dinners and celebrations, based on ethnicity, culture, religion, and even different social classes in different ways in this area. Marriage customs among these tribes have created all kinds of marriages among the people of this borderland. Despite the diversity of marriage customs among the tribes of the Iranian coast of the Persian Gulf, no comprehensive research has been done on this subject. Therefore, the purpose of this study is to study the customs of marriage of women in the Iranian coasts of the Persian Gulf (Islamic to Qajar period) based on issues such as: courtship, marriage and marriage. This article has been compiled by descriptive-analytical research method and based on library sources. From this study, we concluded that women's marriage in the Iranian coastal areas of the Persian Gulf from the Islamic period to the Qajar period is traditional and is subject to old traditions and within the group. In addition, the marriage customs among these tribes have been somewhat the same due to the geographical proximity and association of the tribes with each other.

Keywords: Etiquette, customs, marriage, femininity, Persian Gulf